

ΤΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΔΕΒΑΡΗ*

Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων, οἵτινες κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνους, συνεχίζοντες παλαιότεραν παράδοσιν, καλλιεργοῦν συστηματικῶς τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ ἀποβαίνει, ὡς γνωστόν, κύριον σχεδὸν λογοτεχνικὸν εἶδος τῆς λογίας ποιήσεως τῶν χρόνων τούτων, ἀξιόλογον θέσιν κατέχει ὁ Κερκυραῖος Ματθαῖος Δεβαρῆς (c. 1505 - 1581)¹, μαθητῆς τοῦ Ἰάνου Λασκάρεως « διορθωτῆς τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων » τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης, συντάκτης τοῦ Πίνακος τῶν εἰς Ὅμηρον Παρεκβολῶν τοῦ Εὐσταθίου καὶ συγγραφεὺς, πλὴν ἄλλων, καὶ τοῦ περιφήμου « Περὶ μορίων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης » βιβλίου.

Περὶ τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ ἔχομεν τὴν ρητὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀνεψιοῦ του Πέτρου², ὅστις καταστρέφων τὸν λόγον ἐν τῇ ἀφιερωτικῇ πρὸς τὸν καρδινάλιον Ἀλέξ. Φαρνέσιον ἐπιστολῇ — τῇ προτασσομένῃ τοῦ ἔργου « *Liber de græcæ linguæ particulis* » — σημειοῖ: « *Longum esset alias præterea ejus lucubrationes atque opera persequi. Quid?*

* Ἀπόσπασμα εὐρυτέρας ἐργασίας περὶ τοῦ Κερκυραίου λογίου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐθεωρήθη σκόπιμον ὅπως ἐνταῦθα ἀναγραφῇ μόνον ἡ κυριωτάτη ἀφορῶσα εἰς ἑκαστον θέμα βιβλιογραφία.

1. Ἰδ. [Γ. Κ.] Τ[υπὰ λ δ ο υ], Προσφορὰ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου, « Πανδώρα » ΙΑ', ἀρ. 257 (1 Δεκεμβρίου 1860), σ. 402 - 404 (ἐνθα σύντομος βιογραφία τοῦ Δεβαρῆ συνταχθεῖσα ὑπὸ Καλλ. Κρεατσούλη). — É m. L e g r a n d, Bibliographie Hellénique... XV - XVI siècles, t. I. Paris 1885, σ. CXCV - CXCVIII. — P. d e N o l h a c, La Bibliothèque de Fulvio Orsini..., Paris 1887, ἰδίε σ. 159 - 161. — Ἰω. Κ α λ ι τ σ ο υ ν ά κ η, Ματθαῖος Δεβαρῆς καὶ τὸ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον, « Ἀθηνᾶ » ΚΣ' (1914), σ. 81 - 108.

2. P. D e v a r i i, Ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ « Illustrissimo principi Alexandro Farnesio, cardinali S. R. E. Vicecancellario », προτασσομένη (σ. [α'] - [ς']) τοῦ ἔργου: M. D e v a r i i, Liber de græcæ linguæ particulis... Romæ... MDLXXXVIII. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀνετυπώθη εἰς τὰς ἐπανεκδόσεις τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Δεβαρῆ, ἐημοσιεύθη δὲ καὶ ὑπὸ É m. L e g r a n d, Bibliographie Hellénique, ἐνθ' ἄν., t. II (Paris 1885), σ. 52 - 59.

Epigrammata græca quam multa, quam eleganter ornateque conscripsit? Ex quibus nonnulla, quibus Farnesia familia fere celebratur, in hoc volumen inserenda existimavi, ut et quantum illius in te familiamque tuam studium fuerit facile intelligatur; et Farnesiae familiae nomen etsi per se satis ornatum, quo hic etiam libellus ornatur, vicissim tamen, quantum est in nobis, his quoque versibus illustretur»¹.

Ἐκ τοῦ καταχωρισθέντος ἐνταῦθα χωρίου καταφαίνεται ἡ περὶ τὴν σύνταξιν ἐπιγραμμάτων ἐνασχόλησις τοῦ Δεβαρῆ ὡς καὶ ὁ κυρίως σκοπὸς τῆς ἐκδόσεως τῶν εἰς τὸν οἶκον τῶν Φαρνεσίων ἀναφερομένων, ὑπὸ τοῦ Πέτρου Δεβαρῆ², ὅστις ἐξέδωκε τὰ ἐπόμενα ἐπιγράμματα:

α') Περὶ τῶν τετραδέλφων Φαρνεσίων [2 στίχοι].

Inc.: Δὶς δύο τίκ' ἀνακούς Ἱερωνύμη, ὡς τετόρων δὴ

β') Περὶ Ἀλεξάνδρου Φαρνεσίου [6 στίχοι].

Inc.: Πᾶς τις Ἀλεξάνδροιο δέμας καὶ εἶδος ἀγῆτον

γ') Τῷ αὐτῷ, βιβλίον αὐτῷ δωρούμενος [4 στίχοι].

Inc.: Ἐς τί λόγοι, μουσέων τε πόνος, πολεμόνδε κίοντι;

δ') Περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ Ἑνρίκῳ τῷ βασιλεῖ συμμαχοῦντος [6 στίχοι].

Inc.: Θησέος οὐδὲν ἄνευ κρατερός πάϊς Ἀμφιτρόωνος

ε') Εἰς τὸν αὐτὸν [22 στίχοι].

Inc.: Φαρνεσίων μέγα κῦδος, Ἀλέξανδρ', οὐκ ἀνεχοίμην

ς') Τῷ αὐτῷ, ἐξορίστω ἐπὶ Ἰουλίῳ Γ'. Παράκλησις [32 στίχοι].

Inc.: Κῆρ με τεῆς στυγερὸς δαίμων ἐρατῆς ἀπερύνει

ζ') Εἰς Ῥαυνούτιον Φαρνεσίον τὸν καρδιάλιν [12 στίχοι].

Inc.: Πῶς κ' ἀγέραστον, ἄναξ Ῥαυνούτιε, εἰσέτ' ἄμεμπτος

η') Παύλου Φαρνεσίου, μεγάλου ἀρχιερέως, ἐπιτάφιος [2 στίχοι].

Inc.: Παῦλον ἀρχιερῆος ὑπερτάτου ἐνθάδε Ῥόμη

θ') Ἀλλως [2 στίχοι].

Inc.: Παῦλον Φαρνεσίον τρίτον ἀρχιερεῖα μέγιστον

1. M. Devarii, Liber de græcæ linguæ particulis..., ἐνθ' ἄν., σ. [ε'].

2. Τὸν Πέτρον Δεβαρῆν γνωρίζομεν κυρίως ὡς ἀντιγραφὴν κωδίκων. Ἰδ. P. de Nolhac, La Bibliothèque de Fulvio Orsini..., ἐνθ' ἄν., σ. 78 καὶ σημ. 1. — M. Vogel-V. Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. Leipzig 1909, σ. 383. — Χ. Γ. Πατρινέλη, Ἑλληνες κωδικογράφοι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, «Ἑπετηρὶς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» 8-9 (1958-1959), 1961, σ. 79.

- ι') *Ἄλλως [2 στίχοι]¹.
Inc. : *Παῦλον Φαρνέσιον τρίτον ἀρχιερεῖα μέγιστον*
- ια') *Ορατίου Φαρνεσίου ἐπιτάφιον [10 στίχοι].
Inc. : *Τέπτε τοσόνδ' ἔσπενσας, ἀμείλιχε βάσκανε μοῖρα,*
- ιβ') *Ἐπιτάφιον *Ρανουτίου Φαρνεσίου, τοῦ καρδινάλεως [12 στίχοι].
Inc. : **Ἦν ἄρα κ' εἰν μακάρεσσι παρ' ἄξιαν ὄλβον ἐχόντων*
- ιγ') Τοῦ αὐτοῦ, Εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον [12 στίχοι].
Inc. : *Αὐτὸν μὲν σε πάλαι, πάτερ, οὐρανὸς ὄλβιον ἔσχε*
- ιδ') Εἰς *Ιούλιον τὸν μέγιστον ἀρχιερέα, ἐπὶ τῇ ἀνευρέσει τῆς τοῦ *Ομηρικοῦ ἀγάλματος κεφαλῆς [4 στίχοι].
Inc. : *Τέπτε τοσόνδε λαθοῦσαν ὑπὸ χθονὶ Μαιονίδαο*
- ιε') Πίῳ τετάρτῳ ἄκρῳ ἀρχιερεῖ [20 στίχοι].
Inc. : *Θεῖε πάτερ, τὸ τέταρτον ἐν ἀρχιερεῦσι λελογχῶς*
- ις') Εἰς τὸν αὐτὸν [12 στίχοι].
Inc. : *Πρὶν μὲν *Ἀθων ὥρυξεν ὁ βάρβαρος· ὃν ῥ' ὁ Φιλίππου*
- ιζ') Εἰς Μάρκον *Αντώνιον Κολούμναν, τὸν καρδινάλιν [6 στίχοι].
Inc. : **Ἐκ προγόνων λαμπρὸν φῦναι, λαμπρῶς τε τραφῆναι*
- ιη') Εἰς Γαβριὴλ Παλεόττον, τὸν καρδινάλιν [8 στίχοι].
Inc. : *Γάβριελ, ἀθανάτοις ἐπιείκελε, τίς κε κατ' αἶσαν*
- ιθ') Εἰς *Αντώνιον Καράφον, τὸν καρδινάλιν [6 στίχοι].
Inc. : **Ἀθανάτοις πολέθεστε, διοτρεφεῖς αἶμα λελογχῶς*
- κ') Βικεντίῳ Λαούρῳ τῷ καρδινάλει [14 στίχοι]².
Inc. : *Οὐ στιβαρὸν σύμπηγμα μελῶν, οὐτ' ἄρ σθένος ἦβης*
- Εἰς τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα ἔπονται :
- κα') Εἰς Ξύστον Ε' ἄκρον ἀρχιερέα [8 στίχοι].

1. *Ἡ διαφορὰ ἀπὸ τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἐπιγράμματος εἰς τὸν δεῦτερον στίχον.

2. *Id. Pio Paschini, Laureo Vincenzo, « Enciclopedia Cattolica », VII (1951), στ. 963. *Ὁ Βικ. Λάουρος ἐγένετο καρδινάλιος τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1583. Εἶναι λοιπὸν ἐνδεχόμενον ὅτι τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο — μὴ εὕρισκόμενον μάλιστα ἐν τῷ γγφ. τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης (περὶ οὗ κατωτέρω) — εἶχεν ἀφιερῶσει ὁ Ματθαῖος Δεβαρῆς εἰς τὸν αὐτὸν κληρικόν, παλαιότερον, ἵσως ἀφ' οὗ ἐγένετο ἐπίσκοπος Mondovì (20 Ἰανουαρίου 1566), καὶ κατὰ τὴν ἐκδοσιν προσέθηκε τὸν τίτλον ὁ Πέτρος Δεβαρῆς. (*Id. καὶ κατωτέρω, σ. 391).

Inc.: *Καὶ σοφίῃ Εὐστε πρόμος ὧν γε σύ, κάρτεϊ τ' ἄκρος*

Des.: *Σὸν γένος εὐφρανέεις δηθὰ κλειζόμενος.*

Πέτρον Δεβαρῆ.

Τὸ αὐτὸ ὅμως ἐπίγραμμα φέρεται ἐν τῷ Βατικανῷ ἑλληνικῷ κώδικι 1414 (f. 107r) — περὶ οὗ κατωτέρω — μεταξὺ τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ: « Εἰς τὸν αὐτὸν [Ἰούλιον, μέγιστον ἀρχιερέα] ἐπὶ συστάσει τῶν λογίων ». Φαίνεται ὅτι ὁ ἐκδότης Πέτρος Δεβαρῆς διεσκεύασε καταλλήλως τὸ ἐπίγραμμα¹ τοῦ Κερκυραίου λογίου καὶ ὑπέγραψε τοῦτο, ἵνα φανῇ ἀρεστὸς εἰς τὸν πάπαν Σίξτον τὸν Ε' (1585-1590)².

κβ') Τοῦ αὐτοῦ, εἰς Ἱερώνυμον Ῥώβερον τὸν καρδινάλιν [10 στίχοι].

Inc.: *Παντοίῃς ἀρετῇσι κεκασμένος ἔξοχα πάντων.*

Καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο φέρεται μεταξὺ τῶν ποιήσεων τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ, ἀλλ' ἀφιερωμένον « Εἰς Ἰωάννην Μορῶνον, καρδινάλιν ἀθωωθέντα καὶ ἀπαλλαγέντα τῶν ἐγκλημάτων » ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Βατικανῷ κώδικι 1414 (f. 136r) καὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς Ἀμβροσιανοῖς κώδιξι Ν 234 sup. (f. 9r) καὶ Q 114 sup. (f. 24r) — περὶ ὧν κατωτέρω.

Ἐν τοῖς χειρογράφοις μάλιστα εὗρονται, μετὰ τὸν 4ον ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ μορφῇ στίχον τοῦ ἐπιγράμματος, οἱ ἐπόμενοι δύο:

*Νῦν δ' ὅτε δὴ ῥ' ἄχραντος ἔβης διὰ πῦρ τε καὶ ὕδωρ
σαντοῦ δῆτ' ἐφάνης πάγχυ φαεινότερος.*

ἀναφερόμενοι ἀκριβῶς εἰς τὸ γεγονός τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ καρδινάλιου Morone (1559)³ ἀπὸ τῆς ἀποδοθείσης εἰς αὐτὸν κατηγορίας δι' αἰρετικὰς διαθέσεις. Ἀντὶ τῶν παραλειπομένων ὥς ἄνω στίχων, ἐν τῇ ἐκδόσει προστίθενται (στ.

1. Σημειοῦνται ἐνταῦθα αἱ μεταξὺ τοῦ χειρογράφου καὶ τῆς ἐντύπου ἐκδόσεως ὑπάρχουσαι διαφοραί:

Στίχ. 1: Cod. *Καὶ σοφίῃ πρόμος ὧν σύ γ' Ἰούλιε κάρτεϊ τ' ἄκρος*
Ed. *Καὶ σοφίῃ Εὐστε πρόμος ὧν γε σύ, κάρτεϊ τ' ἄκρος*

Στίχ. 3: Cod. *Πῶς ποθ' ὑποτλαίης ὑπολίζονα δόξαν ἐλέσθαι*
Ed. *Οὐποθ' ὑποτλαίης ὑπολίζονα δόξαν ἐλέσθαι.*

2. Παρασυρόμενοι ὑπὸ τῆς τοιαύτης δηλώσεως τοῦ Π. Δεβαρῆ προσέγραψαν εἰς αὐτὸν τὸ ἐν λόγῳ ἐπίγραμμα ὁ Ἀνδρ. Δημητράκοπουλος, Ἐπανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων ἐν τῇ Νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ τοῦ Κ. Σάθα, μετὰ τινων νέων προσθηκῶν. Τεργέστην 1872, σ. 19 καὶ ὁ Ἐμ. Legend, Bibliographie Hellénique..., ἐνθ' ἄν., τ. I, σ. 60.

3. Ἰδ. Pio Paschini, Giovanni Morone, « Enciclopedia Cattolica », VIII (1952), στ. 1419-1423 (μετὰ τῆς αὐτοῦ ἀναφερομένης βιβλιογραφίας).

7-8) οἱ ἐπόμενοι, μὴ ἀπαντῶντες ἐν τοῖς χειρογράφοις καὶ εἰλημμένοι ἐξ ἑτέρων ἐπιγραμμάτων τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ¹:

*Τὼς σὺ ἀναξ συνάγων σοφίης καλὰ λείψανα πάντα
φέργος ἔφης μερόπων φραδομοσύνῃσι νόου.*

Φαίνεται ὅτι καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο διεσκεύασεν ὁ Πέτρος Δεβαρῆς² καὶ ἐπέγραψεν «Εἰς Ἱερώνυμον Ῥώβερρον»³, γενόμενον «καρδινάλιν» τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1586, ὅτε πλέον ὁ Ματθαῖος Δεβαρῆς δὲν εὕρισκετο ἐν ζωῇ. Ἐκτὸς ἂν δεχθῶμεν ὅτι εἰς ἕτερον μὴ διασωθὲν χειρόγραφον ὑπῆρχεν ἡ ἐκδεδομένη κορφή τοῦ ἐπιγράμματος, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ συνταχθεῖσα καὶ ἀφιερωθείσα εἰς τὸν Ἱερ. Ῥώβερρον, πρὶν οὗτος γίνῃ «καρδινάλις». Ἀνάλογος περιπτώσις παρουσιάζεται εἰς τὸ ἐκδεδομένον ἐπίγραμμα ὑπ' ἀρ. ζ', ὅπερ ἐν τῷ χειρογράφῳ φέρεται ἀφιερωμένον «Εἰς Ραυνούτιον Φαρνέσιον» (f. 129v), ἐνῶ ἐν τῇ ἐκδόσει, παρὰ τὸ ὄνομα, προστίθενται καὶ αἱ λέξεις «τὸν καρδινάλιν»⁴. Ὁ Ῥαυνούτιος Φαρνέσιος μάλιστα ἦτο ἡδὴ καρδινάλιος ἀπὸ τοῦ 1545⁵.

Τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ εὗρηται ἐκδεδομένα ἔτερα δύο ἐπιγράμματα. Τὸ πρῶτον τούτων ἐδμοσιεύθη ἐν τῷ προλόγῳ (f. 5v) τοῦ ὑπὸ τίτλον «De februm natura et curatione libri duo...» ἔργου τοῦ ἱατροῦ Gulielmi Giscaferii (1581)⁶:

1. Ὁ στίχος «τὼς σὺ ἀναξ... πάντα» εὗρηται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἐκδεδομένῳ ὑπ' ἀρ. ιε' ἐπιγράμματι «Πίψ Δ', ἄκρω ἀρχιερεῖ» (στίχ. 9): «καὶ σοφίης συνάγων καλὰ λείψανα...». Ἡ φράσις δὲ «φραδομοσύνῃσι νόου» εὗρηται ἐν τῷ κατωτέρῳ ὑπ' ἀρ. ιδ' ἀνεκδότῳ ἐπιγράμματι (στίχ. 8).

2. Ἐν τῷ στίχ. 3 ἡ φράσις «διε Μορῶνε» τῆς χειρογράφου παραδόσεως γίνεται «Ῥώβερρε ἥρως» ἐν τῇ ἐντύπῳ ἐκδόσει.

3. Περί τούτου ἴδ. K. A. Fink, Rovere Gir., «Lexicon für Theologie und Kirche» VIII (1936), σ. 1027 (μετὰ τῆς αὐτοῦ βιβλιογραφίας).

4. Ἡ ἀπομνηστική, εὐλογοφανὴς ἴσως, ὁπωσδήποτε δὲ ἐλκυστική πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεως περὶ ἀπολεσθέντος χειρογράφου, ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ ἐκδοσις τοῦ 1588 (ἴδ. καὶ κατωτ.), δὲν δύναται καὶ νὰ ὑποστηριχθῇ διὰ περισσότερον συγκεκριμένων στοιχείων. Ἄς προστεθῇ ἐνταῦθα ὅτι καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. ιβ' ἐπίγραμμα ἐν τῇ ἐκδόσει φέρεται ὑπὸ τίτλον «Ἐπιτάφιον Ῥαυνούτιου Φαρνεσίου τοῦ καρδινάλεως» ἐνῶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Βατικανῷ κώδικι 1414 (f. 135v) ἐπιγράφεται λατινιστί: «Ad Ranutium Farnesium cardinalem».

5. Περί τούτου ἴδ. Flaminio-Maria Annibali, «Notizie storiche della Casa Farnese, in due parti. Montefiascone 1817-1818 (πολλαχού)». Ἐν τῷ ἄρθρῳ τοῦ J. Wodka, «Lexicon für Theologie und Kirche» 42 (1960), σ. 27, ἱκανὰ νεώτερα βιβλιογραφικὰ στοιχεία.

6. Ἀκριβῆ περιγραφὴν τοῦ βιβλίου ἴδ. ἐν É. m. Legrand, «Bibliographie Ioniennne... Oeuvre posthume complétée et publiée par Hubert Pernot. Tom. I, Paris MDCCCX, σ. 25-26.

κγ') Εἰς Ἦερμον τὸν Γισκαφέριον [8 στίχοι].

Inc.: Λῶστ' Ἀσκληπιάδῃ, πολλῶν ἀντάξιως ἄλλων

Τὸ δευτέρον δ' ἐν τῷ προλόγῳ (σελ. ζ') τῆς δευτέρας (1718) ἐκδόσεως τοῦ «Περὶ μορίων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» πονήματος¹ καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Carmina novem illustrium feminarum» γενομένην τῷ 1568 ἔκδοσιν τῇ συνδρομῇ τοῦ F. Ursini²:

κδ') Ad Fulvii Ursini editionem Carminum novem illustrium feminarum [10 στίχοι].

Inc.: Τὸν σ' Ἐλικωνιάδων τρόφιμον λαμπρόν τε χορηγόν

Πολύτιμος εἶναι ἡ χειρόγραφος συλλογὴ ἐπιγραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βατικανοῦ κώδικος 1414 (ff. 106r-137v), ὅστις συνοπτικῶς περιεγράφῃ παλαιότερον ὑπὸ P. de Nolhac³.

Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ περιλαμβάνονται τὰ πλεῖστα τῶν ἐκδεδομένων ἐπιγραμμάτων τοῦ Μ. Δεβαρῆ, ὥς καὶ τὰ ἐπόμενα ἀνέκδοτα:

α') Νικολάφ καρδινάλει τῷ Ῥοδούλφῳ τὸν πρῶτον τόμον τῶν [τοῦ] Εὐσταθίου εἰς τὸν Ὅμηρον ὑπομνημάτων δωρούμενος αὐτῷ [ff. 107v, 126r — στίχοι 4].

Inc.: Δέχνησο σοῦ θέρους τάδ' ἀτάργματα, διε Ῥοδούλφε,

β') Εἰς τὸν ἐπὶ Βαλνεαρία παράδεισον καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ὑπὸ Νικολάου καρδινάλεως Ῥοδούλφου κατοχευθὲν ὕδωρ [ff. 107v, 126r — στίχοι 6].

Inc.: Φυζακινῶν θηρῶν τὸ πρὶν πολυδύριον ἔρκος

γ') Εἰς Βράκκιον Μάρτελον ἐπίσκοπον Φεσουλῶν [f. 108v — στίχοι 6].

Inc.: Ἀντί σασφροσύνης πιννυτόφρονος ἥ σοι δπηδεῖ

δ') Εἰς Βαρθολομαῖον Καβαλκάντην [f. 108v — στίχοι 6].

Inc.: Οὔτι μάτην Παῦλος τρίτατος, μέγας ἀρχιεράρχης,

1. M. Devarii, De græcæ linguæ particulis, Liber. Ad exemplæ Romanum cum indicibus necessariis. Editio secunda qua in priori omissa restituntur. Noribergæ... MDCCXVIII.

2. Περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἴδ. P. de Nolhac, La bibliothèque d'un Humaniste au XVI siècle, «Mélanges d'archéologie et d'histoire» Paris 1883, σ. 23-24. Τοῦ αὐτοῦ, La bibliothèque de Fulvio Orsini..., ἐνθ' ἀν., σ. 39 καὶ σημ. 2.

3. P. de Nolhac, La bibliothèque de Fulvio Orsini... ἐνθ' ἀν., σ. 156-161. Πρβλ. καὶ É. m. Legend, Bibliographie Hellénique... XV-XVI siècles, tom. I, ἐνθ' ἀν., σ. CXC VII.

- ε') Εἰς Μάρκον Ἀγτώνιον Κολούμαν, παραμυθία ἐπὶ θανάτῳ κυνὸς
θηρευτικοῦ [ff. 109r, 126v — στίχοι 4]¹.
Inc.: Σπανόλον σκύλακα ξανθότριχα περδιοκοθήραν
- ς') Ἀνεπίγραφον [ff. 109r-v — στίχοι 6].
Inc.: Ἐκ δρονὸς ὑψικόμοιο καὶ φοίνικος ἀγλαοκόρπον
- ζ') Εἰς Ἰούλιον τὸν μέγιστον ἀρχιερέα [ff. 110v, 122v — στίχοι 4].
Inc.: Καὶ τόδ', Ἰούλιε, σέϊο σαοφροσύνης, ὅτι κούρη
- η') Ἀνεπίγραφον (Ὁρατίου Φαρνεσίον ἐπιτάφιον) [f. 111r — στίχοι 2].
Inc.: Καίσαρος Ὁράτιον τέχῃ ὤλεσε μήποτε κείνος
- θ') Ἀνεπίγραφον [f. 112v — στίχοι 2].
Inc.: Ἀὰξ βληθεὶς ὑπ' ὄνου τὸν ὄνον λαγὸς ἀντὶ καὶ αὐτὸς
- ι') Ἀνεπίγραφον [Ἀπόσπασμα? — f. 113r — στίχοι 3].
Inc.: Τοῦτ' ἀναξ κῦδιστε φέρω φόρον ὃν σοι ὀφείλω
- ια') Ἀνεπίγραφον (Εἰς Ἱερώνυμον Σαύλιον) [f. 113r — στίχοι 7].
Inc.: Φοῖβε ἀναξ, Μοῦσαι τ' ἔραται καὶ πότνι Ἀθήνη,
- ιβ') Ἀνεπίγραφον (Εἰς Ἰούλιον τὸν Κλώβιον) [f. 113v — στίχοι 4].
Inc.: Χριστὲ ἀναξ Κλώβιον, δεῖ εἰκόνα σὴν γραφίδεσσι
- ιγ') Ἀνεπίγραφον (Εἰς Βαρθολομαῖον Εὐστάχιον) [f. 116r — στίχοι 10].
Inc.: Ἦν ξυνέθηκε φύσις ζωὸν περικαλλὲς ἀγαλμα
- ιδ') Ἀνεπίγραφον [f. 117r — στίχοι 10]².
Inc.: Ἀτθίδος ἀρχαίης τεττιγοφόρον νέον ἔρνος
- ιε') Εἰς Ἰούλιον Κλώβιον [f. 121r — στίχοι 8].
Inc.: Εἰκόνας ἀρχετέπους νοεράς ἐνεμάξατο θυμῷ
- ισ') Νικολάου Ἀρδιγγέλλου ἐπιτάφιον [f. 121r — στίχοι 9].
Inc.: Ἀστέρα παμφανόωντα νόμων σοφίης ἐριτίμων
- ιζ') Ἀνεπίγραφον [Tit. corruptus: Εἰς Παννούτιον Φαρνέσιον] (Πίῳ
Δ', ἀκρωφ ἀρχιερεῖ) [f. 124r — στίχοι 12].
Inc.: Μοῦσα φίλη, τίπτ' ἄνδρα μέγ' ἔξοχον οὔτι γεραίρεις,

1. Τὸ ἐπίγραμμα ἐδημοσίευσεν ἀνεκδότῳ ἐπιστολῇ τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ πρὸς Μιχ. - Ἐρμ. Λήσταρχον. Ἰδ. Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, "Ἑλληνες Λόγιοι μετὰ τὴν Ἀλωσιν: Α' Μιχαήλ - Ἐρμόδωρος Λήσταρχος. Ἀθῆναι 1959, σελ. 42.

2. Διὰ τοῦ ἐπιγράμματος τούτου ὑμνεῖται ὁ Ἰούλιος τῶν Μεδίκων, ὡς πάπας Κλήμης ὁ Ζ' (1523-1534), περὶ οὗ ἰδ. Michele Monaco, Considerazioni sul pontificato di Clemente VII, « Archivi. — Archivi d'Italia e Rassegna Internazionale degli Archivi » Roma, S. II, vol. XXXVII, fasc. 2 (1960), σ. 184-202.

ιη') Ἄλλως <Παύλου Φαρνεσίου ἐπιτάφιον> [f. 127r — στίχοι 2].

Inc.: *Παύλου Φαρνεσίου τοῦ θεσπεσίην διὰ γνώμην*

ιθ') Ἄλλως <Παύλου Φαρνεσίου ἐπιτάφιον> [f. 127r — στίχοι 2].

Inc.: *Παύλου Φαρνεσίου τοῦ θεσπεσίας διὰ βουλὰς*

κ') Ἄλλως <Παύλου Φαρνεσίου ἐπιτάφιον> [f. 127r — στίχοι 2].

Inc.: *Παντοίων ἀρετῶν ὕψος, λόγος, οὖνομα σεμνόν*

κα') Νικολάου Ῥοδοῦλφου ἐπιτάφιον [f. 128v — σχεδιάσμα ἡμιτελές].

Inc.: *Ἀρχιερεῖα Ῥοδοῦλφ' ἐπεὶ διὰ ἔργα...*

κβ') Εἰς Τίτιον, οἰκονόμον Φαρνεσίου [f. 130r — στίχοι 10].

Inc.: *Τίτιε, τίς κε βίον γε σέθεν μέμφοτο δικαίως*

κγ') Ἀνεπίγραφον [f. 130v — σχεδιάσμα ἡμιτελές].

Inc.: *Αἰνεαδῶν θρέπτειρα μ' ἐγείνατο...*

κδ') Εὐχὴ ὑπὲρ σωτηρίας τῆς ψυχῆς [f. 131v — στίχοι 5].

Inc.: *Ὡ τρισυπόστατ' ἀναξ γαῖαν τ' ἡδὲ κόσμον ἅπαντα*

κε') Ἀνεπίγραφον [f. 136r-v — στίχοι 4].

Inc.: *Πολλὰ φαρῶν καὶ πολλὰ πιῶν καὶ πλείστα σιλήσας*

Ἐνδιαφερόνσαι τέλος πρὸς κριτικὴν ἀποκατάστασιν ἐπιγραμμάτων τινῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βατικανοῦ κώδικος 1414, ἰδίᾳ δὲ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν, εἶναι αἱ παραλλαγαὶ ἐπιγραμμάτων τῶν Ἀμβροσιανῶν ἑλληνικῶν κωδίκων N 156 sup. (f. 76r), N 234 sup. (ff. 9r, 11r) καὶ Q 114 sup. (f. 24r-v)¹, οἷτινες περιλαμβάνουν καὶ ἕτερον, ἀνέκδοτον ἐπίγραμμα, τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ:

κς') Εἰς Μιχαῆλον Σοφιανόν [N 156 sup. f. 76r, N 234 sup. f. 11r, Q 114 sup. f. 24r — στίχοι 4].

Inc.: *Ἑλλαδικῆς σοφίης Μιχαῆλος φωσφόρος ἀστὴρ*

Ὡστε τὸ σύνολον τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Μ. Δεβαρῆ ἀνέρχεται εἰς πεντήκοντα (24 ἐκδεδομένα καὶ 26 ἀνέκδοτα)².

1. Οἱ ἐν λόγῳ κώδικες περιεγράφησαν ὑπὸ Aem. Martini-D. Bassi, *Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Ambrosianae*, t. II. Milano 1906, σ. (ἀντιστοιχῶς) 662, 668-670, 807-811.

2. Τριῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Μ. Δεβαρῆ (δύο ἐκδεδομένων καὶ ἑνὸς ἀνεκδότου) εὗρηται ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Βατικανῷ κώδικι 1414 καὶ λατινικαὶ μεταφράσεις. Ἀντιστοιχοῦν δὲ αὗται πρὸς τὰ ὑπ' ἀρ. ιε' καὶ ις' ἐκδεδομένα (ff. 133r, 132r-v) καὶ πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. ιδ' ἀνέκδοτον ἐπίγραμμα· τοῦτο εἰς δύο μεταγλωττίσεις: «ad verbum» (f. 117r) καὶ «carmine» (f. 116v).

Πόθεν παραλαβὼν ὁ Πέτρος Δεβαρῆς προέβη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ θεοῦ του ἁγνοεῖται.

Ἡ μελέτη τοῦ Ἑλληνικοῦ Βατικανοῦ κώδικος 1414 ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἔκδοσιν ἐχρησιμοποιήθη ἕτερον χειρόγραφον¹, ὅπερ περιεῖχεν ἴσως καὶ τὴν ὀριστικὴν διατύπωσιν τῶν ποιητικῶν ἔργων τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐνισχύουν κυρίως αἱ ἐπόμεναι παρατηρήσεις: α') Τὰ ἐπιγράμματα « Εἰς Ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον », « Εἰς Ἀντώνιον Καράφον τὸν καρδινάλιν » καὶ « Βικεντίῳ Λαούρῳ τῷ καρδινάλει », ἐκδεδομένα ὑπὸ τοῦ Πέτρου Δεβαρῆ, δὲν διεσώθησαν ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ². β') Τὰ ἐκδεδομένα ἐπιγράμματα « Εἰς Μάρκον Ἀντώνιον Κολούμναν τὸν καρδινάλιν »³ καὶ « Εἰς Γαβριὴλ Παλεόττον, τὸν καρδινάλιν »⁴ φέρονται ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ ἀφιερωμένα ἀντιστοίχως « Εἰς Ῥηγινάλδον Πῶλον τὸν καρδινάλιν » (f. 108r, ἴδ. καὶ f. 122r)⁵ καὶ « Εἰς Μάρκελλον Κερβίνον » (f. 122r, ἴδ. καὶ f. 108r)⁶. Φαίνεται ὅτι ὁ

1. Ὅτι ἐκυκλοφοροῦντο χειρόγραφα ἀντιγράφων ἢ παραλλαγῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Μ. Δεβαρῆ περὶθόμεθα καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι Ἀμβροσιανοῖς κώδιξι.

2. Τὸ « *Εἰς Μιχαὴλον Σοφιανόν* » ἐπίγραμμα — ὅπερ διασωθὲν ἐν τοῖς Ἀμβροσιανοῖς κώδιξι, παραλείπεται ἐκ τῆς χειρογράφου συλλογῆς τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης — ἀναφέρεται εἰς εἰδικὸν περιστατικόν, τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Σοφιανοῦ, καὶ ἐσταλὴ ἴσως πρὸς τοὺς οἰκείους του, διὸ καὶ περιλαμβάνεται εἰς κώδικας ἐπιγραμμάτων ἢ ἐπιστολῶν τοῦ Χίου τούτου λογίου. Τὸ αὐτὸ παρατηρητέον καὶ περὶ τῶν « *Εἰς Ἱερμον τὸν Γισκαφέριον* » (ὅπερ ἴσως ἐξεδόθη καὶ ζῶντος τοῦ ποιητοῦ, πάντως δ' ἐντὸς τοῦ ἔτους θανάτου του) καὶ « *Ad F. Ursini editionem...* » ἐπιγραμμάτων. Τὰ ἀνωτέρω ὅμως τρία ἐπιγράμματα, τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ Π. Δεβαρῆ καὶ μὴ περιλαμβανόμενα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Βατικανῷ κώδιξι 1414, πρέπει νὰ ᾔσαν καταγεγραμμένα εἰς ἕτερον κώδικα, ἀπολεσθέντα ἢ λανθάνοντα, καθ' ὅσον δὲν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς μέχρι τοῦδε γνωστῆς χειρογράφου παραδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Μ. Δεβαρῆ.

3. Περὶ τούτου ἴδ. G. Van Gulik-C. Eubel, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, III², Monasterii 1923, σ. 308. — Pio Paschini, Marc-Antonio Colonna, « *Enciclopedia Cattolica* » IV (1950), στ. 20.

4. Ἰδ. G. Van Gulik-C. Eubel, *Hierarchia catholica...*, ἐνθ' ἀν., σ. 41-42. — Pio Paschini, Gabr. Paleotti, « *Enciclopedia Italiana* », XXVI (1935), σ. 57.

5. Ἰδ. περὶ αὐτοῦ: G. Van Gulik-C. Eubel, *Hierarchia catholica...*, ἐνθ' ἀν., σ. 25 καὶ τὸ οἰκεῖον ἄρθρον τῆς « *Encyclopædia Britannica* », vol. 18 [1948], σ. 155-156.

6. Μάρκελλος Κερβίνος, καρδινάλιος de Santa Croce (« *Ἐπώνυμος τοῦ Ἁγίου Στανου* », Cod. Vat. Graec. 1414, f. 108r) εἶναι ὁ μετέπειτα πάπας Μάρκελλος ὁ Β' (1555). Ἀς σημειωθῇ ὅτι ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Π. Μαουτιτίου πρὸς τὸν Ἀλ. Φαρνέσιον (1566) ὁ κατόπιν πάπας Μάρκελλος Β' ἀναφέρεται ὡς οἰκεῖος τῶν Φαρνέσιων, ἴδ. P. de Nolhac, *Lettres inedites de Paul Manuce*, « *Mélanges d'archéologie et d'histoire* » (1883), σ. 13-16. Ἰδ. καὶ τὴν μελέτην L. Dorez, *Le*

Ματθαῖος Δεβαρῆς, μεταγενεστέρως, ἐλαφρῶς τροποποιῶν τὸ κείμενον τῶν αὐτῶν ἐπιγραμμάτων¹ ἀφίερωσεν εἰς ἑτέρους ἰσχυροὺς ἐν τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ ἄνδρας. Τὰ ὀνόματα ὅμως αὐτῶν θὰ εὐρίσκοντο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπιγραμμάτων εἰς ἕτερον χειρόγραφον. γ') Ἐνίστε τὸ κείμενον τῶν ἐκδεδομένων ἐπιγραμμάτων παρουσιάζει διαφορὰς ἀπὸ τοῦ διὰ τῶν χειρογράφων παραδιδόμενου εἰς γραφάς, αἵτινες δὲν ἀπαντοῦν ἐν τοῖς χειρογράφοις. Π.χ. ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. ιβ' ἐκδεδομένῳ, στ. 11 :

Λοιπὸν ἄναξ θνητοῖς ἐντεύξεισι σαῖς ἐπαρήγοις

θνητοῖς Ed. : *θνητοῖσιν* V (f. 135v).

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. ιε' ἐκδεδομένῳ, στ. 10 :

Παλλάδος ἡδὲ Πάλας καρποφόρησε πέδον

Πάλας Ed. : *πάλαι* V (f. 121v, 131r), A² (f. 24v).

Ἄλλοτε δ' ἐκδίδονται γραφαὶ στίχων διαγεγραμμέναι ἐν τῷ χειρογράφῳ. Π.χ. ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. α' ἐκδεδομένῳ, στ. 2 :

κόσμων. Τέτταρας εἰς οὐ χάδεν ἡελίους.

οὐ χάδεν Ed. : *οὐ δέχετ'* V (f. 110v) : *Primum οὐ χάδεν scripsit, deinde delevit et in marg. οὐ δέχετ'* scripsit V (f. 122v).

Ἐν τῷ ὑπ. ἀρ. ε' ἐκδεδομένῳ, στ. 8 :

πλοῦτον τ' εὐφνύην τ' εὐγενίην τ' ἐρατὴν

εὐγενίην τ' ἐρατὴν Ed. : *εὐγενίην τ' ἐρατὴν* primum scripsit V (f. 123r), deinde delevit et in marg. *εὐκλειην τε γένους* scr.

Πρέπει δὲ νὰ παρατηρηθῇ ὅτι αἱ συχναὶ διαγραφαὶ στίχων ἢ καὶ ἐπιγραμμάτων ἀκόμη ἐν τῷ Βατικανῷ κώδικι πείθουν ὅτι ὁ Ματθαῖος Δεβαρῆς ἐπέχειργάζετο πολλὰκις τὸ κείμενον τῶν ποιήσεών του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱκανὸς ἀριθμὸς παραλλαγῶν εἰς πλεῖστα ἐπιγράμματα², πολλὰ τῶν ὁποίων ἔχουν

cardinal Marcello Cervini et l'imprimerie en Rome (1539 - 1550), « *Mélanges d'archéologie et d'histoire* » XII (1892), σ. 289 - 313.

1. Τοῦ πρώτου τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων ἡ διαφορὰ ἐν τῷ στ. 3 :

καλὰ μὲν εὐκτά τε, Πῶλε... || καλὰ μὲν εὐκτά τε, Μάρκε...

Τοῦ δευτέρου ἐπιγράμματος ἡ διαφορὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου στίχου :

Μάρκελλ' ἀθανάτοις ἐπιείκελε... || Γάβριελ ἀθανάτοις ἐπιείκελε...

3. Τὸ ἐπιτάφιον Παύλου Φαρνεσίου (ἐκδεδομένον ὑπ' ἀρ. η' - ι') δημοσιεύεται κατὰ τρεῖς παραλλαγάς, ἐνῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Βατικανῷ κώδικι φέρονται ἕξ (αἱ τρεῖς ἐκδεδομέναι, μετὰ τινων παραλλαγῶν, καὶ τρεῖς ἀνέκδοτοι), ἅπασαι ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ γεγραμμέναι (φ. 127r). Ὁμοίως εἰς Ὁράτιον Φαρνεσίον διασφύζονται δύο

ἀντιγραφῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα φύλλα τοῦ κώδικος εἰς τελειοτέραν μορφήν, ἀνταποκρινομένην ἐνίοτε πρὸς τὸ κείμενον τῶν ἐκδεδομένων ὑπὸ τοῦ Π. Δεβαρῆ ἐπιγραμμάτων. Π.χ.: 'Εν τῷ ὑπ' ἀρ. δ' ἐκδεδομένῳ, στ. 2:

ὥς λόγος ἀρχαῖος, πρὶν ποτ' ἔρξεε μέγα
ἀρχαῖος, πρὶν ποτ' Ed., V (f. 124v): ἀρχαίων, ἔργον V (f. 110v)

'Εν τῷ ὑπ' ἀρ. ια' ἐκδεδομένῳ, στ. 2:

ἐκ βιώτου καθελεῖν κύδιμον Ὠράτιον
βιώτου Ed., V (f. 123v): βιοτῆς V (f. 111r).

Τὸ στοιχεῖον τοῦτο προσφέρει νέαν ἔνδειξιν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἕτερον χειρόγραφον ἐπιγραμμάτων τοῦ Δεβαρῆ καταρτισθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, ἐξαίρεται δὲ οὕτω ἡ σημασία τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1588. Ἄν δηλαδὴ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐκδοσις ἐβασίσθη ἐπὶ χειρογράφου παρέχοντος ὀριστικὴν — ἢ πάντως χρονολογικῶς μεταγενεστέραν τῆς τοῦ Βατικανοῦ κώδικος 1414 — μορφήν τῶν ἐπιγραμμάτων, πρέπει νὰ λάβωμεν ταύτην κατ' ἐξοχὴν ὑπ' ὅσων εἰς κριτικὴν ἐκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Δεβαρῆ. Ἐπιτρέπεται τέλος, ἡ καὶ ἐπιβάλλεται, ἡ μεταξὺ ἰσοδυνάμων τοῦλάχιστον παραλλαγῶν τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Κερκυραίου λογίου ἐκλογὴ τῶν εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα τοῦ κώδικος (ἐξ ἀντιγραφῆς ἢ διορθώσεως) γραφῶν, αἵτινες δηλοῦν σαφῶς τὰς προτιμήσεις τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ χρόνος συντάξεως τῶν ἐπιγραμμάτων — πλὴν μιᾶς μόνον περιπτώσεως¹ — οὔτε ἐν τοῖς χειρογράφοις, οὔτε ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 1588 ἀναγράφεται.

Μικροῦ τινὸς ἀριθμοῦ ἐξ αὐτῶν ὁ χρόνος εἶναι δυνατόν νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῶν στοιχείων. Εἶναι δὲ τὰ ἐπιγράμματα

διάφορα ἐπιτάφια ἐπιγράμματα (ἐκδεδομένον ια' καὶ ἀνέκδοτον ἧ'), ἐξ ὧν τὸ ἕτερον μόνον ἐκδίδεται. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Πέτρου Δεβαρῆ δημοσιεύσις τῶν τριῶν (παραλλαγῶν) ἐπιγραμμάτων τοῦ ἐπιταφίου εἰς Παῦλον Φαρνέσιον — ἐξ ὧν μάλιστα αἱ δύο παραλλάσσουσιν μόνον κατὰ τὸν δεῦτερον στίχον — ὑποδηλοῖ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἐτέρου γχφ. γενομένην ἐκδοσιν, δεδομένης μάλιστα καὶ τῆς ἀναμφισβητήτου ἐπιγραμματικότητος τοῦ διστίχου εἰς Ὁρ. Φαρνέσιον ἐπιταφίου, ὅπερ ὁμῶς παραλείπεται. Ἄς μὴ λησμονῇται ἐν τούτοις ὅτι σκοπὸς τοῦ Π. Δεβαρῆ ἦτο ἡ δημοσίευσις κυρίως πάντων τῶν εἰς Φαρνεσίους ἐπιγραμμάτων.

1. Τὸ ἐκδεδομένον (ὑπ' ἀρ. ζ') ἐπίγραμμα «[Ἀλεξ. Φαρνεσίῳ] ἐξορίστῳ ἐπὶ Ἰουλίῳ Γ'. Παράκλησις» φέρεται ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Βατικανῷ κώδικι 1414 (φ. 112r) ὑπὸ τὴν χρονολογίαν «Die XV Januarii 1552 Romae». Περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἰδ. Flaminio Maria Annibali, Notizie storiche della Casa Farnese, in due parti, ἐνθ' ἀν. (πολλαχού). J. Wodka, «Lexicon für Theologie und kirche», ἐνθ' ἀν., σ. 27 (μετὰ βιβλιογραφίας).

ταῦτα, ἐκ τῶν ἐκδεδομένων μὲν τὰ ὑπ. ἀρ. ἡ' « Παύλου Φαρνεσίου... ἐπιτάφιον » [1549]¹, ια' « Ὁρατίου Φαρνεσίου ἐπιτάφιον » [1553]², ιβ' « Ἐπιτάφιον Ρανουτίου Φαρνεσίου... » [1565]³, κβ' « Εἰς Ἰωάννην Μορῶνον καρδινάλιν » [1559]⁴, κγ' « Εἰς Ἰερμον τὸν Γισκαφέριον » [1580]⁵ καὶ κδ' « Ad F. Ursini editionem Carminum... » [1568]⁶. Ἐκ τῶν ἀνεκδότων δὲ ἐπιγραμμάτων δύνανται νὰ χρονολογηθοῦν τὰ ὑπ' ἀρ. α' « Νικολάφ καρδινάλει... τὸν πρῶτον τόμον τῶν τοῦ Εὐσταθίου... ὑπομνημάτων δωρούμενος... » [1540]⁷, ις' « Νικολάου Ἀρδιγγέλλου ἐπιτάφιον » [1547]⁸, κα' « Νικολάου Ροδοῦλφον ἐπιτάφιον » [1550]⁹ καὶ κς' « Εἰς Μιχαῆλον Σοφιανὸν » [1564]¹⁰.

Τῶν λοιπῶν ἐπιγραμμάτων τὰ εἶδη ἐπιτρέπουν νὰ θεωρήσωμεν ὅτι συνετάγησαν εἰς διαφόρους περιστάσεις, κατὰ ποικίλα χρονικά σημεῖα τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ.

1. Flaminio-Maria Annibali, *Notizie storiche della Casa Farnese...*, ἔνθ' ἀν. — Giov. Batt. Picotti, Paolo III, papa, « *Enciclopedia Cattolica* » V (1960), στ. 1047.

2. Flaminio-Maria Annibali, *Notizie storiche della Casa Farnese...*, ἔνθ' ἀν.

3. Flaminio-Maria Annibali, *Notizie storiche della Casa Farnese...*, ἔνθ' ἀν.

4. Ἰδ. ἀνωτ., σ. 390, σημ. 3.

5. Ἰδ. ἀνωτ., σ. 391, σημ. 6.

6. Ἰδ. ἀνωτ., σ. 392, σημ. 2.

7. Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ ἔργου τούτου φέρει τὸν τίτλον: « Εὐσταθίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, μετὰ εὐπορωτάτοι καὶ πάνν ὠφελίμου Πίνακος. Romæ... cum privilegiis Iulii III... MDL ». Περὶ τῶν διαφορῶν ἐκδόσεων τοῦ ἔργου προσεχῶς ἔκτενέστερον.

8. P. Richard, Ardinghelli Nic., « *Dictionnaire d'Histoire et de Geographie Ecclesiastique* » XII₂ (1914), στ. 1609-1611.

9. Ἰδ. Rob. Ridolfi, Nicolo Ridolfi, « *Enciclopedia Cattolica* » X (1953), στ. 891. Ὁ Μ. Δεβαρῆς μετὰ τὸ 1522 κατέφυγεν εἰς τὸ φιλοξενον πνευματικὸν περιβάλλον τοῦ καρδινάλιου Ν. Ridolfi, ἔνθα καὶ συνέταξε τὸν κατάλογον τῆς πλουσιωτάτης βιβλιοθήκης αὐτοῦ. Περὶ τοῦ θέματος ἴδ. É. m. Legrand, *Bibliographie Hellénique...*, ἔνθ' ἀν., τ. I, σ. CLXXXVI σημ. — P. de Nolhac, *La bibliothèque de F. Orsini...*, ἔνθ' ἀν., σ. 122, 161 σημ. 2, 350. — G. Mercati, *Indici di mss. greci del card. N. Ridolfi*, « *Mélanges d'archéologie et d'histoire* » XXX (1910), σ. 51-55. Rob. Ridolfi, *La biblioteca del Cardinale N. Ridolfi...*, « *Bibliofilia* » XXXI (1929), σ. 173-193.

10. Ἰδ. Μουστοξυδου, Μιχαὴλ Λήσταρχος, « *Ἑλληνομνήμων* » 10 (1847), σ. 592-594. — É. m. Legrand, *Bibliographie Hellénique...* XV-XVI s., τ. II, ἔνθ' ἀν., σ. 168-176. — Γ. Ζολώτα, *Ἱστορία τῆς Χίου...*, τόμ. Γ', μέρος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 379-380. — Κ. Ἀμάντου, *Τὰ Γράμματα εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν (1566-1822)*. Σχολεῖα καὶ λόγιοι. Πειραιεὺς 1946, σ. 45-48 (ἔνθα καὶ βιβλιογραφία). Πληρέστερα στοιχεῖα περὶ τοῦ ἀνδρὸς εἰς προσεχῶς δημοσιευθησομένην ἐιδικὴν περὶ τοῦ Μιχ. Σοφιανοῦ ἐργασίαν μου.

Ἀνωτέρω¹ διεπιστώθη ὅτι δύο ἐπιγράμματα ἀφιερώθησαν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ εἰς δύο διάφορα ἑκαστον πρόσωπα, μὲ μικρὰν μόνον προσημογὴν στίχων τινῶν.

Τὸ φαινόμενον ὅμως τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἰδιάζον γνῶρισμα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ. Καὶ ἔτεροι ἐπιγραμματοποιοὶ τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων συχνάκις ἀκολουθοῦν ἀνάλογον τακτικὴν. Ἐπιφυλασσόμενος νὰ διαλάβω ἑκτενέστερον ἐπὶ τοῦ θέματος εἰς προσηχῇ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιγράμματος τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας μελέτη μου, περιορίζομαι νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ἓν παράδειγμα, χαρακτηρηστικὸν ἐν προκειμένῳ καὶ περὶ τοῦ πρὸς ὃ γίνεται ἡ ἀφιέρωσις προσώπου: Ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Διασσωρίνου² τὸ ἀνέκδοτον ἐπίγραμμα τοῦ Cod. Bodl. (Langb.) 2 (f. 63)³ «*Εἰς τὸν αἰδεσιμώτατον καρδιάλιν Βρετανίας καὶ περιφανέστατον τοῦ μεγίστου καὶ ἀγνωτάτου ἀρχιερέως πρεσβευτὴν κύριον Πόλον, σοφώτατόν τε ἄνδρα καὶ εὐσεβεστάτον*», φέρεται καὶ ἐν Cod. Voss. Gr. F 45 (f. 1*)⁴ ἀφιερωμένον «*Εἰς τὸν περιφανέστατον καὶ αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀτράβατον κύριον Ἀντώνιον, σοφώτατόν τε ἄνδρα καὶ φιланθρωπότατον*»⁵.

Γλωσσικῶς τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ περιέχουν ὕλικον εἰλημμένον κυρίως ἐκ τοῦ Ὁμήρου, τὸν ὁποῖον ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ὁ Κερκυραῖος λόγιος εἶχε μελετήσῃ⁶. Οὕτω συχνὰ εἶναι αἱ ὁμηρικαὶ ἐκφράσεις

1. Ἰδ. σ. 395-396.

2. Ἰδ. περὶ αὐτοῦ: É. m. Legrand, Bibliographie Hellénique... XV-XVI s., t. I, ἐνθ' ἄν., σ. 255, 296-302. — Τοῦ Αὐτοῦ, Deux vies de Jacques Basilicos... l'une par Jean Sommer, l'autre par A. M. Graziani... Paris 1889, σ. 217-236. — Arthur Ludwig, Ein neuer Beitrag zur Charakteristik des Jakob Diassorinos, «Byzantinische Zeitschrift» I (1892), σ. 283-302. — M. Vogel-V. Gardthausen, Die griechischen Schreiber der Mittelalters und der Renaissance, ἐνθ' ἄν., σ. 152-154. — Σπ. Π. Λάμπρου, Σταχυολογία ἐκ κωδίκων τοῦ Βαταβικοῦ Λουγδούνου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» ΙΔ' (1915), σ. 408-410 (ἐνθα καὶ ἀναγραφὴ παλαιότερας βιβλιογραφίας). — H. Hunger, Aus den letzten Lebensjahren des Jakob Diassorinos, «Tome commémoratif du Millénaire de la Bibliothèque Patriarcale d'Alexandrie», Alexandrie 1953, σ. 90-99.

3. Ὁ κώδιξ περιεγράφῃ ὑπὸ H. O. Cox, Catalogi codd. mss. Bibl. Bodleianae, t. I, recensione mss. codd. græc. continens, Oxford 1853, στ. 877-878.

4. Ὁ κώδιξ περιεγράφῃ ὑπὸ K. A. De Meyier, Codices Manuscripti: VI codices Vossiani Græci et Miscellanei. In Bibl. Universitatis. Lugduni Batavorum 1955, σ. 50.

5. Περὶ τῶν φιλολογικῶν προβλημάτων τοῦ ἐπιγράμματος κατὰ τὴν προσηχῇ ἑκδοσὶν αὐτοῦ.

6. Ἐπὶ τοῦ θέματος ἰδ. ἐπὶ τοῦ παρόντος Ἰω. Καλιτσουνάκη, Ματθαῖος Δεβαρῆς καὶ τὸ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον, ἐνθ' ἄν., σ. 96-97, 87 σημ. 2.

(δρυὸς ὑψικόμοιοι, φοίνικος νέον ἔρνος, ἰσόθεος φῶς, βασιλεῖ ἀγαθῷ, κρατερῷ τ' αἰχμητῇ, πυκινόφρονι βουλή, κλπ.), αἱ ὁμηρικαὶ λέξεις (ἄλλυδις, ἀφανρότερος, ἀφενος, θέμεθλα, φνῆακινός, κλπ.) ἢ ἐπικοί καὶ γενικῶς Ἰωνικοὶ γλωσσικοὶ τύποι ὀνομάτων (σκήρευσ, θέρεος, ἀντολίης, μακάρεσσιν, πολλόν, φραδμοσύνησι, κλπ.), ρημάτων (ἄμερτο, ἔοι, εἰσατο, ποθέεσκεν, τεῦξεν, κλπ.), ἀντωνυμιῶν (ἐμέθεν, σέθεν, δον, τοῖον, κλπ.) κ.ά.

Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὴν ἄφθονον χοῇσιν τῶν ὁμηρικῶν γλωσσικῶν στοιχείων ὁ Δεβαρῆς εἰσῆγαγεν εἰς τὰ ἐπιγράμματα αὐτοῦ καὶ πολλὰς μεταγενεστέρas λέξεις, ἐνίοτε σπανιωτάτας, τὰς ὁποίας παρελάμβανεν ἐξ ἀρχαίων συγγράφων, ἂν μὴ ἤλκειεν ἐκ λεξικῶν (π.χ. ἀκεστορή, ἀμπλακή, ἀνακός [ἀνακος], ἀπάργματα, ὄμοινα, ἐπιφραδέως, κλπ.).

Ὑπὸ μετρικῇ ἔποινι παρατηροῦμεν ὅτι τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Δεβαρῆ ἐκτείνονται ἀπὸ δύο μέχρι τριάκοντα καὶ δύο στίχων. Ἐκ τούτων τὰ ὑπ' ἀρ. δ', ς', ια', κα' καὶ κς' ἀνέκδοτα (ἐξ ὧν τὸ κα' εἶναι ἡμιτελὲς σχεδιάσμα) ἔχουν γραφῇ εἰς δακτυλικούς ἑξαμέτρους στίχους. Πάντα δὲ τὰ λοιπὰ εἶναι συντεταγμένα κατὰ ἐλεγειακὰ δίστιχα. Ὡς προστεθῇ δ' ἐνταῦθα ὅτι τὸ ὑπ' ἀρ. ι' ἀνέκδοτον, ἐκ τριῶν στίχων συγκείμενον καὶ ἀπόσπασμα ὃν ἡ ἡμιτελὲς ἐπίγραμμα, ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς ἑξαμέτρου καὶ δύο πενταμέτρων, τοῦ ὑπὸ στοιχείου δὲ ις' ἀνεκδότου ἐλλείπει εἰς τὸ τέλος ἐν πεντάμετρον.

Ὡς πρὸς τὰς φιλολογικὰς ἐπιδράσεις ἔργων ἑτέρων ἐπὶ τὴν ποίησιν τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ ὑπεδείχθη τελευταίως ἀντιστοιχία στίχων τινῶν τῆς «Εἰς Πλάτωνα» ᾧδης τοῦ Μ. Μουσούρου καὶ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Κερκυραίου λογίου «Πίφ Δ' ἄκρω ἀρχιερεῖ» (ἐκδοσέως τοῦ 1588, ὑπὸ Ἑ. m. Legrand, Bibliographie Hellénique... XV - XVI s., t. II, ἐνθ' ἀν., σ. 60.

1. Γ. Μ. Σηφάκη, Μάρκου Μουσούρου τοῦ Κρητὸς ποίημα εἰς τὸν Πλάτωνα, «Κρητικά Χρονικά» Η' (1954), σ. 370. Τὸ ἐν λόγῳ ἐπίγραμμα τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ εἶχεν ἀναδημοσιευθῇ, ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1588, ὑπὸ Ἑ. m. Legrand, Bibliographie Hellénique... XV - XVI s., t. II, ἐνθ' ἀν., σ. 60.

2. Μουσούρος, στ. 132 : Γραικὸς ὁ δουλείᾳ νῦν κατατρυνόμενος
Δεβαρῆς, στ. 4 : αἴσῃ τὸ Γραικῶν πολλὰ πέποιθε γένος

Μουσούρος, στ. 153 - 154 :μαθήμασι νῦν δὲ παλαιῶν

Ἑλλήνων, ὄναξ, ἄρκεσον οἰχομένους,

Δεβαρῆς, στ. 9 - 10 : Καὶ σοφίης συνάγων καλὰ λείψανα δσα ποθ' Ἑλλὰς
.....καρποφόρησε.....

Μουσούρος, στ. 175 - 176 : Ταῦτά τοι ἐκτελέσαντι κλέος, πάτερ, οὐρανόμηκες
Ἑσχατιὰς ἤξει μέσφ' ἐς Ὑπερβορέων.

Δεβαρῆς, στ. 19 - 20 : Σὸν τε κλέος περίπυστον ἐς οὐρανὸν ἀστερόεντα
ἤξει καὶ γαίης τέρματα καὶ πελάγους,

θέμα τῶν ἐν λόγῳ ποιήσεων, ἥτοι τὴν παράκλησιν ἀμφοτέρων τῶν ποιητῶν εἰς πάπας τῆς Ῥώμης, ὅπως βοηθήσουν πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Πρέπει ἐν τούτοις νὰ παρατηρηθῇ ὅτι συχνάκις κοιναὶ φράσεις ἀπαντοῦν καὶ ἐπαναλαμβάνονται εἰς τὰς ποιήσεις τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλων συγγραφέων τῆς περιόδου ταύτης. Τοῦτο ὅμως πρέπει ἴσως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν τυπικότητα ἐκφραστικῶν τρόπων τῶν ἐπιγραμματοποιῶν ἢ καὶ εἰς συμπτωματικὰς μιμήσεις κοινῶν χωρίων ἔργων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος καὶ μάλιστα τοῦ Ὀμήρου. Ἐπιφυλασσόμενος νὰ ἐπανεέλθω ἐπὶ τοῦ θέματος προσεχῶς διεξοδικώτερον περιορίζομαι ἐνδεικτικῶς μόνον νὰ σημειώσω παραλλήλους τινὰς ἐκφραστικούς τρόπους εἰς διαφόρους ποιητάς :

Δημ. Μόσχος	: Ἦθεσι παντοίοισιν κεκασμένος ¹ .
Μ. Δεβαρῆς	: παντοίης ἀρετῇσι κεκασμένος ² .
Π. Ἀγιαποστολίτης	: ὃν γὰρ παντοίης ἀρετῇσι κεκασμένον... ³
Μ. Μουσούρος	: Παντοίαις ἀρεταῖσι μεμηλότας ⁴ .
Μ. Μαργούνιος	: Ἡ πάρος ἀγλαΐῃσι κεκαθμένη ⁵ .
Μ. Μουσούρος	: Δέχυνσο δ' εὐμενέως δῶρον... ⁶
Ἰακ. Διασσωρίτης	: Τὴν βαιὰν δέλτον δέχυνσο εὐμενέως ⁷ .
»	: Δέχυνσο ἔργον... ὅμματι εὐμενέ ⁸ .
Μ. Δεβαρῆς	: Δέχυνσο δὴ τάδε δῶρα... εὐφρονι θυμῷ ⁹ .
Κ. Λάσκαρις	: ψυχῆς ἐκ ὀθεῶν εἴθαρ ἀφιπταμένης ¹⁰ .

1. Cod. Perug. 667 (I 62), f. 74v « Εἰς Ῥούβερτον », στ. 1. Περὶ τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Δημ. Μόσχου εἶναι ὑπὸ ἔκδοσιν εἰδικὴ ἐργασία μου.

2. M. Devarii, De græcæ linguæ particulis..., ἐνθ' ἀν., σ. [ις'] « Εἰς Ἱερώνυμον Ῥώβερτον... », στ. 1.

3. É. m. L e g r a n d, Bibliographie Hellénique... XV - XVI s., ἐνθ' ἀν., t. II, σ. LXXVII (ἐπιγράμμα εἰς Μ. Μαργούνιον), στ. 9.

4. Μ. Μουσούρου, Εἰς Πλάτωνα, στ. 51 (Γ. Μ. Σ η φ ά x η, Μάρκου Μουσούρου τοῦ Κρητὸς ποίημα εἰς τὸν Πλάτωνα, ἐνθ' ἀν., σ. 380).

5. É. m. L e g r a n d, Bibliographie Hellénique... XV - XVI s., ἐνθ' ἀν., t. II, σ. 21, « Εἰς Δανιὴλον τὸν Φουρλάνον », στ. 1.

6. Μ. Μουσούρου, Εἰς Πλάτωνα, στ. 75 (ἐνθ' ἀν., σ. 380).

7. H. O m o n t, Notes sur les Manuscrits Grecs du British Museum, « Bibliothèque de l'École des Chartes » XLV (1884) (extrait), σ. 27 : « Εἰς... Ἀντώνιον Μορίλιον... », στ. 2 (πρβλ. καὶ É. m. L e g r a n d, Bibliographie Hellénique XV - XVI s., t. II, ἐνθ' ἀν., σ. 419).

8. Cod. Voss. Græc. F 45 (f. 1*). Ἰδ. ἀν., σ. 399. « Εἰς Ἐπίσκοπον Ἀτραπεάτου... Ἀντώνιον... ».

9. M. Devarii, De græcæ linguæ particulis, Liber... Editio secunda... Norbergæ MDCCXVIII, σ. ζ' (ἰδ. ἀνωτ., σ. 392, σημ. 1) : « Ad F. Ursini editionem... », στ. 7.

10. Codd. Ambr. Græc. N 234 (f. 11r), N 234 (f. 12v - 13r) Q 114 sup. (f. 24r).

Μ. Μαργούνιος : *ψυχὴν δ' ἐκ θεθέων ταύτης ὕπο εὖ δεδαγκῶς | χωρίζειν...*¹.

Κ. Λάσκαρις : *ψυχὴ δ' ἐς μακάρων χώρον ἑκοῦσ' ἀνέβη*².

Μ. Μαργούνιος : *αἰρομέναν ψυχὰν ὕψος ἐς οὐράνιον*³.

Ὑπὸ ἔποψιν περιεχομένου τὰ πλείστα τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ ἀναφέρονται εἰς πρόσωπα φιλικά, ἀλλὰ καὶ διακεκριμένα τοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ἔζησε καὶ ἔδρασεν ἐν Ἰταλίᾳ, ἰδίως δ' εἰς τοὺς ἰσχυροὺς ἐν τῇ παπικῇ αὐτῇ καὶ κοσμικῇ ἐξουσίᾳ ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του, ἐν οἷς ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν τὰ μέλη τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Φαρνεσίων: Τούτων ἐξυμνοῦνται αἱ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἱκανότητες, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ περὶ τὰς ἐπιστήμας ἢ τὰς τέχνας ἐπίδοσις, ἡ θρηνεῖται ἡ διὰ τοῦ θανάτου ἀπώλεια. Ὅλίγα δ' εἶναι τὰ ἔχοντα ἄλλην ἀφαιρετρίαν ἐμπνεύσεως ἐπιγράμματα, καταλήγοντα ὅμως καὶ ταῦτα εἰς ἔπαινον προσώπων.

Πρέπει ἄλλωστε νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς προσήλωσις τοῦ Μ. Δεβαρῆ ἀποτελεῖ γνῶρισμα τοῦ χαρακτήρος του, ὡς δεικνύει, πλὴν τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου, καὶ ἡ ἀλληλογραφία του, ἐν ᾗ ἀπεριφράστως ὑποστηρίζεται « τὸ δέ γε ἐν βασιλικῇ πόλει καὶ πολιτείᾳ ἐνδοξοτάτῃ καὶ ἀνθρώποις λαμπροτάτοις περιβλεπτον εἶναι... τοῦτο οὐκ ἂν ἀρνήσαιτό τις μὴ οὐχὶ εὐδαμονικὸν εἶναι »⁴. Ἡ τοιαύτη δ' ἀκριβῶς εἰς τοὺς ἰσχυροὺς προσήλωσις καὶ ἡ εἰς αὐτοὺς ἀφιέρωσις τῶν ἐπιγραμμάτων του συνετέλεσεν ὥστε ὁ Ματθαῖος Δεβαρῆς νὰ ἀποκληθῇ « ποιητὴς καθαρῶς αὐλικός »⁵.

Δὲν ὀφείλει ὅμως νὰ παρίδῃ τις καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ ὁ Κερκυραῖος λόγιος — ὡς οἱ πλείστοι τῶν ἐν Ἑσπερίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα δια-

Τὸ ἀνέκδοτον καὶ ἀνεπίγραφον τοῦτο ἐπίγραμμα « Λασκάρεως » ἀποδίδεται ὑπὸ A e m. Martini - D. Bassi (Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Ambrosianae, t. II, ἔνθ' ἀν., σελ. 669 - 670) εἰς Κωνσταντῖνον Λάσκαριν. Ὁ ἐν λόγῳ (4ος) στίχος τοῦ ἐπιγράμματος ἔχει ληφθῇ παρὰ τοῦ Ὁμήρου:

ψυχὴ δ' ἐκ θεθέων παμένη Ἀϊδόςδε βεβήκειν

(Π 856, X 362).

1. E m. Legrand, Bibliographie Hellénique XV - XVI s., t. II, σ. 22: « Εἰς Δανιῆλον τὸν Φουρλᾶνον », στ. 17 - 18.

2. J. Iriartae, Regiae Bibliothecae Matritensis codices Graeci mss., t. I Madrid 1769, σ. 463: « Εἰς Φερδινάνδον τὸν Κούνιον... », στ. 8.

3. E m. Legrand, Bibliographie Hellénique XV - XVI s., t. II, σ. 82: « Εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Λούκαριν... », στ. 12.

4. Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Δεβαρῆ (ἐκ Ρώμης, 1564) πρὸς τὸν Μιχαῖλ - Ἑρμόδωρον Ἀῖσταρχον. Ἰδ. Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑλληνες Λόγιοι μετὰ τὴν Ἀλωσην: Α'. Μιχαῖλ - Ἑρμόδωρος Ἀῖσταρχος, ἔνθ' ἀν., σ. 39 - 40.

5. Ἰδ. Ἡλῖα Π. Βουτιερίδη, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων [τόμ. Α'], Ἐκδ. οἴκος Μιχ. Ζηκάκη [Ἀθήναι], 1924, σ. 293.

βιοῦντες — ἔτρεφε τὴν εὐγενῆ ἐλπίδα ὅτι οἱ ἰσχυροὶ τῆς Εὐρώπης θὰ συνεντέλουν εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς δούλης πατρίδος¹.

Ὅπωςδὴποτε αἱ ποιήσεις τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ διακρίνονται διὰ τὴν πνευματώδη χάριν, τὴν ἐπιγραμματικότητα καὶ τὴν συγκίνησιν. Ὁ ποιητὴς αὐτῶν, κάτοχος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν μυστικῶν τοῦ προσφδιακοῦ συστήματος τῶν ἀρχαίων, εἴτε χαράσσει ἐπιτάφιον φίλου, εἴτε ψάλλει τὸ ἐγκώμιον ἰσχυροῦ προστάτου, εἴτε ὕμνει τὸν μέγαν καλλιτέχνην ἢ ἐπιστήμονα, ἐπιτυγχάνει νὰ προσδίδῃ θέλητρον εἰς τὰ ἔργα του, ἀγόμενος συχνάκις ὑπὲρ τὰ κοινὰ εἰς σκέψεις φιλοσοφικὰς, ὥστε δύναται νὰ καταταγῇ μεταξὺ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐπιγραμματοποιῶν τῶν χρόνων του.

Κατωτέρω δημοσιεύονται δέκα καὶ πέντε ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν τὰ δέκα τελευταῖα ἀνέκδοτα². Ἐν τῷ κριτικῷ ὑπομνήματι σημειοῦνται πᾶσαι αἱ παραλλαγαί, ἔστω καὶ διαγεγραμμέναι, τῶν γραφῶν, αἵτινες διασφύζονται ἐν τοῖς χειρογράφοις καὶ προκειμένου περὶ τῶν ἐκδεδομένων ἀκόμη ἐπιγραμμάτων, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ παρακολούθησις τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας τοῦ Ματθαίου Δεβαρῆ.

SIGLA

Ed. = M. De varii, Liber de graecae linguae particulis... Romae 1588.

V. = Cod. Vatic. Graec. 1414, ff. 106r - 137v.

A. = Cod. Ambros. Graec. N 156 sup., f. 76r.

A¹. = Cod. Ambros. Graec. N 234 sup., ff. 9r, 11r.

A². = Cod. Ambros. Graec. Q 114 sup., ff. 24r - 24v.

1. Ἰδ. ἐπὶ τοῦ θέματος Γ. Θ. Ζώρα, Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος καὶ αἱ πρὸς ἑλληνοτουρκικὴν συνεννόησιν προσπάθειαι αὐτοῦ (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), Ἀθῆναι 1954, σ. 31 - 40.

2. Τὸ σύνολον τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Μ. Δεβαρῆ θὰ περιλάβω εἰς προσεχῶς δημοσιευθησομένην γενικὴν ἔκδοσιν τῶν ποιήσεων τῶν Ἑλλήνων Λογίων ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰῶνος.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Περὶ Ἀλεξάνδρου Φαρνεσίου

Πᾶς τις Ἀλεξάνδρου δέμας καὶ εἶδος ἀγῆτον
 ἀθρῶν, μηδοτιοῦν ἄλλο γ' ἐπιστάμενος,
 ἄξιος ἂν φαίη βασιληΐδος ἔμμεναι ἀρχῆς
 κοῦδενὶ γ' εὖξαιτ' ἂν φῶναι ὁμοιότερος.
 Οἷτινες οὖν ἀρετὰς δεδαήμεθα τοιοῦ ἀνακτος,
 ἔνδικά μιν σεβόμεσθ' ἴσα μάκαρσι θεοῖς.

5

Tit. in Ed. et V (f. 122v): Om. V (f. 111r) ||

Εἰς Ῥαυνούτιον Φαρνέσιον, τὸν καρδιανάλιν

Πῶς κ' ἀγέραστον, ἄναξ Ῥαυνούτιε, εἰσέτ' ἄμμεπτος
 τλαίην σ' ἐξ ἐμέθεν τοῖον ἔοντα μένειν;
 Ὅς γε τύχης πάρα πολλὰ λαβὼν γέρα, πολλὰ δὲ μᾶλλον
 ἐκ φύσεως, γενετῆς εἵνεκα λαμπροτάτης
 εὐφυνῆς τε νόου καὶ σκίηνος ἕξιος ἐσθλῆς,
 τοῖςδε μὲν οὐκ ἀγαπῶν εὖρες ἀρειότερα,
 κτησάμενος γνώμη τε τεῇ, μελέτη τε, πόνῳ τε
 κόσμον ἅπαντ' ἀρετῶν, εὐμαθίην τε λόγων.
 Ταῦτ' αὖ πῶς κατὰ μοῖραν ἔχοι βροτὸς ἀντιγεραίρειν,

5

Tit. in Ed.: Εἰς Ραυνούτιον Φαρνέσιον V (ff. 127v, 128r, 129r, 129v) || 1 πῶς... ἄμμεπτος Ed. V (f. 129v): Οὐ σ' ἀγέραστον ἄναξ Ραυνούτιε εἰσέτι τλαίην [bis] (et ex corr. δι' ἀνεχοίμην, quod delevit), et infra πῶς κ' ...ἄμμεπτος V (f. 127v): Primum οὐ σ' ἀγέραστον... εἰσέτ' εἴσω et infra πῶς κ' ἀγέραστον... ἄμμεπτος, deinde πῶς κεν ἄμμεπτος ἄναξ Ραυνούτιε δεῖν ἀγέραστον V (f. 128r): Primum πῶς κεν ἄμμεπτος... δεῖν ἀγέραστον scr., deinde delevit et πῶς κ' ἀγέραστον... ἄμμεπτος scr. V (f. 129r) || 2 τλαίην... μένειν Ed., V (f. 129r, 129v): Primum ἐξ ἐμέθεν τελέθειν τοῖον ἔοντα νόον et infra τλαίην... μένειν scr. V (ff. 127v, 129r) || τελέθειν ex corr. in loco διάγειν V (f. 128r) || 5 σκίηνος Ed. V (f. 127v, 129r): σώματος V (f. 128r): Primum σκίηνος scr., deinde delevit et supra lineam σώματος scr. V (f. 129v) || Post v. 6 καρτερίησι πόνων, πινυτῇ μελέτῃ τε καὶ ἀλκῇ scr., deinde δεξιότητι νόον, μελέτῃ, βουλῇ (et ex corr. γνώμῃ) τε πόνων τε, postea καρτερίησι πόνων γνώμῃ τε, βουλῇ, μελέτῃ τε scr., sed omnia delevit et cancellavit V (f. 127v) || 9 Ταῦτα... ἀντιγεραίρειν Ed.: ταῦτα οὖν ἐκ πολλέων μοι ἐπέρχεται νῦν ἀπαριθμῆν et infra ὥστε αἰθῆς τυχὸν ἐρέων τῶνδε φαινότερα et πῶς διὰ τε (quod delevit) νῦν ὅτι ἄναξ τοῖς δε τεῇν ~ ~ ~ γεραίρω scr. V (f. 128r): Ταῦτα... αἶτα γεραίρειν V (f. 129r): Primum ταῦτα οὖν (et ex corr. αὖ) πῶς κατὰ μοῖραν ἔχει κέ τις ἀνταγεραίρειν (et ex corr. in marg. ἔχοι βροτὸς ἀντιγεραίρειν), deinde omnia delevit et infra Ἀνθ' ὧν πῶς κατὰ μοῖραν ἔοι τὸν ἔχοντα γεραίρειν scr. V (f. 129v): om. V (f. 127v) ||

- 10 ὄντα τύχης γεράων φέρετρα καὶ φύσεως ;
 Τῷ μακαριζόμεναι μᾶλλον πρέπει, ὅστις ἑαυτῷ
 κτήσατο φραδομοσύνη τάξιν ἐν ἀθανάτοις.

10 ὄντα... φύσεως Ed., V (f. 129v), inde primum φέρετρα scr., deinde delevit et infra κρείττονα scr. : Primum κρείττονα καὶ φύσεως — ~ ~ ἡδὲ τύχης scr., deinde delevit et infra ὄντα τύχης γεράων (ex corr. pro φέρετρα) φέρετρα καὶ φύσεως scr. V (f. 129r) : om. V (ff. 127v, 128r) || Post v. 10 in V (f. 129v) Ἄξιος εὐγενίης ἐρικυδέος ὃς γ' ἐπὶ μεῖζον | ἤγαγες εὐγενίην φραδομοσύνην νόον scr. : εὐγενίης μεγακύδεος V (f. 127v) : primum μεγακύδεος scr., deinde delevit et supra lineam ἐρικυδέος scr. V (f. 128r) : ἄξιος ἡσθα γένους ἐρικυδέος (et in marg. ἄξιος ἥς γενεῆς) ὅγ' ἐπὶ..... | V (f. 129r) || 11 τῷ... ἑαυτῷ Ed. : primum τῷ μακαριζέμεναι μᾶλλον πρέπει ὃς γ' ὑπερέσχες scr., deinde delevit et infra τῷ μακαριζέμεναι μᾶλλον πρέπει ὅστις ἑαυτῷ (et supra lineam ὃς ἔα σεαυτῷ) scr. V (f. 129r) : τῷ μακαριζέμεναι μᾶλλον (et ex corr. μεῖζον, quod delevit) πρέπει ὅστις ἑαυτῷ V (f. 129v) : om. V (ff. 127v, 128r) || 12 κτήσατο... ἀθανάτοις Ed., V (ff. 129r, 129v) : om. V (ff. 127v, 128r) ||

Ῥοατίου Φαρνεσίου, Ἐπιτάφιον

- Τίπτε τοσονδ' ἔσπευσας, ἀμείλιχε βάσκανε μοῖρα,
 ἐκ βιώτου καθελεῖν κύδιμον Ῥοάτιον,
 ἡῖθεον, θαλερόν, παναώριον ; Ἡ τάχ' ἔδεισας
 μήποτε κυδαλίμοις ἔργμασιν ἡδ' ἀρεταῖς
 5 ἀθανάτος τε γένοιτ' ἰδὲ σὴν ὃ γε κῆρ' ὑπαλύξῃ ;
 Ἀλλὰ γὰρ εἵνεκα τοῦδ' ἡμβροτες οὐκ ὀλίγον.
 Ζῶν γὰρ ὃ γ' εἰσέτι σεῖο ὑπὶγερτ' ἂν ἀστάτῳ αἴσῃ,
 νῦν δὲ θανὼν καλὴν σφραγίδ' ἔθηκε βίῳ.
 Ταύτην οὐτε χρόνος καθέλοι ποτέ, οὔτε σὺ αὐτῇ.
 10 Τοῦ' ὃ γε τῶν ἰδίων τέρματ' ἔθηκε πόνων.

Tit. in Ed., V (f. 123v) : om. V (f. 111r) || 2 βιώτου Ed. V (f. 123v) : βιο-
 τῆς V (f. 111r) || παναώριον Ed., V (f. 123v) : primum θρασυμένονα scr., deinde
 delevit et supra παναώριον scr. V (f. 111r) || 5 ἰδὲ V (ff. 111r, 123v) : ἡδὲ Ed. ||
 Primum κλέος ἐσθλὸν ἂρ scr., deinde delevit et supra lineam σὴν ὅγε κῆρ' scr.
 V (f. 111r) || ὑπαλύξῃ scr. : ὑπαλύξει Ed., V (ff. 111r, 123v) || Post v. 8 primum
 Ζῇ γὰρ ὃγ' ἐν Διός, ἔσθ' ἐν ἔχει γένος ἀνδράσι [sic] θαῦμα | τοῖς νῦν ἐσσομένοις τ' εἰς
 ἔτε' ἐξ ἐτέων scr., deinde cancellavit V (f. 111r) : om. V (f. 123v) || 8 σφραγίδ'
 scr. : σφραγίδ' Ed. V (ff. 111r, 123v) || βίῳ Ed. V (f. 123v) : βίον V (f. 111r) ||
 10 τοῦ' ὃ γε Ed. : τοιάδε V (f. 111v) : τοιάδε et in marg. τοῦ' ὅγε V (f. 123v) ||
 ἔθηκε πόνων Ed. V (f. 123v) : primum ἔθηκε ἀρετῶν scr., deinde delevit et supra
 lineam ἔθηκε πόνων scr. V (f. 111v) ||

Εἰς Ἀντώνιον Καράφον, τὸν καρδινάλιν

Ἀθανάτοις πολέθεστε, διοτρεφὲς αἷμα λελογχώς,
 εὖχος ἀείμνηστον τῆς Καράφων γενεῆς,
 θυμαίνω ὅτι Καρράφαν ἀποφώλιος ὄχλος
 κικλήσκει σε δέον κλῆσιν ἔχειν Καράφης.
 5 Οὐδὲ γὰρ ἡ φιάλη κλυτὸν ὑμῖν οὖνομ' ἔδωκεν,
 ἀλλὰ κάρης γεραῆς ἡγάθεόν τε φάος.

Hoc epigr. in Ed. solum est || 4 σὲ Ed. ||

Βικεντίῳ Λαούρῳ, τῷ καρδινάλει

Οὐ σπιβαρὸν σύμπηγμα μελῶν, οὗτ' ἄρ σθένος ἥβης,
 οὐ γλαφυρὴ σκίνευς σύνθετος ἁρμονίη,
 οὔτε τύχης εὖροι' οὐκ εὐγενίης φάος ἐσθλόν,
 οὔτε τι τῶν ἐκτὸς τῶν συναπολλυμένων
 5 ἀνθρώποιο φνὴν λογικοῦ ζώοιο καθιστᾷ,
 οὔτε τις ἀνθρώπου εὖρατ' ἐπωνυμίην
 ἐκ τουτέων' πολλὸν γὰρ ἀπόπροθέν εἰσι νόοι,
 τῷ νοεροῖ λεγόμεσθ' ἄνδρες ἐπιχθόνιοι.
 Ὅς οὖν πλείστα νόφ δύναιται νοεῖν φρονέειν τε,
 10 οὗτος ἄρ' ἀνθρώπου ἔξοχα εἶδος ἔχει.
 Τίς δὲ πλέον πέπνυτ' ἠδὲ φρονεῖ, ἢ ὃς ἑαυτοῦ
 τῆς νοερᾶς ψυχῆς πλείστα πρόνοιαν ἔχει;
 Τοῦτο, Λάουρε φέριστε, μέγ' ἔξοχον ἔργον ἔχων σὺ
 ἐνδιχ' ὑπὲρ θνητοὺς ἄνδρας ἔμεν δοκέοις.

Hoc epigr. in Ed. solum est || 2 ἁρμονίη Ed. || 7 εἰσὶ Ed. || 9 ος Ed. ||

***Ανεπίγραφον**

[Κλήμεντι Ζ', ἄκρω ἀρχιερεῖ]

Ἀτθίδος ἀρχαίης τεττιγοφόρου νέον ἔρνος
 ἔμφυτον ἐν κραναῆς τύρσεσι γῆς Λιγύων,
 σὸν γένος ὃν τέττιξιν ὁμώνυμον οὐ κατελέγχει
 Κεκροπὶς λιγυρὰν εὐτροχον εὐεπὴν,
 5 ἥς σὺ περ ἄκρον ἔχων Κλήμεντος ἐπώνυμος ἦρως
 χλαίνης πορφυρέης ἄξιος ὢν ἐφάνης.

Nunc primum edidi e Cod. Vat. Graec. 1414, f. 117r ||

“Ὅς δ’ ἄτε κύνος ἀοιδῇ, ὁ δ’ αὖτ’ ἀετὸς πτερούγεσσι
πάντας ὑπερβαίνεις φραδομοσύνῃσι νόου.
Εἰκότα δὴ παρὰ σῆμα φέρεις λευκὸν Διὸς ὄρνιν
οἷά τε λαμπρὸν ἔχων ὕψος ἐν ἡμίθεοις.

10

8 φραδομοσύνῃσι scr.: φραδομοσύνῃσι V ||

Εἰς Βαρθολομαῖον Καβαλκάντην

Οὔτι μάτην Παῦλος τρίτατος, μέγας ἀρχιεράρχης,
εἴλετο σ’ ἐκ πάντων μεγάλων συμφράδμονα βουλέων,
ἥρως Βαρθολομαῖ’, ἀρετῶν ἐρικυδὲς ἄγαλμα.
Πῶς γάρ; “Ὅς ὀξύτατον νοέει φρεσὶν ἔξοχα πάντων,
ἔξοχα δὲ κρίνει πάντων φρένας ἤθεα τ’ ἀνδρῶν,
ἀλλ’ ἄρ’ ἐπιφραδέως σ’ ἐπελέξατο ἰσόθεος φῶς,
οἷον πρὶν ποθέεσκειν ἐνὶ φρεσὶν· ἀλλὰ τί θαῦμα
εἰ καὶ νῦν τὸν ὁμοῖον ἄγει Θεὸς ὥς τὸν ὁμοῖον;

5

Nunc primum edidi e codd. Vatic. Græc. 1414 (f. 108v) et Ambros. Græc. Q 114 sup. (f. 24r) || Tit. in V: Τοῦ δεβαρῆ εἰς — Α² || 4 νοέει V: φρονέει Α² || 6 ἀλλ’ ἄρ’ V: ἀλλὰ ρ’ Α² || 7 ποθέεσκειν V: ποθέεσκειν Α² ||

Νικολάῳ καρδινάλει τῷ Ῥοδοῦλφῳ

τὸν πρῶτον τόμον τῶν [τοῦ]

*Εὐσταθίου εἰς τὸν “Ὀμηρον ὑπομνημάτων
δωρούμενος αὐτῷ*

Δέχνυσσο σοῦ θέρεος τάδ’ ἀπάργματα, δι᾽ ἑ Ῥοδοῦλφε,
χαλκογράφων γονίμοις φόντος ἐνὶ πρασιαῖς.
Σπέρμα γὰρ ὃς παρέχει, ὃδε φόντων αἰτιῶς ἐστίν,
καὶν τόγ’ ἐν ἀλλοτρίῳ καρποφόρησε πέδῳ.

Nunc primum edidi e codd. Vatic. Græc. 1414 (ff. 107v, 126r) et Ambros. Græc. N 234 sup. (f. 9r) et Q 114 sup. (f. 24r) || Tit. in V (f. 107v) et Α²: Νικολάῳ ῥοδούλφῳ τὸν πρῶτον τῶν Εὐσταθίου τόμων τυπωθέντα δωρούμενος V (f. 126r): Τοῦ αὐτοῦ [Μ. Δεβαρῆ] Α¹ || 3 ἐστίν scr.: ἐστίν V (f. 107v), Α¹, Α²: ἐστὶ V (f. 126r) ||

**Εἰς τὸν ἐπὶ Βαλνεαρίᾳ παράδεισον
καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ὑπὸ Νικολάου καρδινάλεως
Ῥοδούλφου κατοχτετευθὲν ὕδωρ**

Φυζακινῶν θηρῶν τὸ πρὶν πολυδίφιον ἔρκος
καὶ νέμος ὀρνίθων τοῦτο χαμαιπετέων
ἀρχιερεὺς ὁ Ῥοδούλφος, ἐπεὶ μάλα πολλ' ἐτέλεσσε
αὐτοφύτων πετρῶν ὀνυμοτομῶν ῥαχίας,
5 νάμασιν ἀνάνοις, ἀθρόοις, μακρόθεν μεταπέμπτους,
εὐθαλές, ἀρδαλέον τεῦξεν ἐπεσσομένους,
ὥστ' ἐτόμως παράδεισον ἀπ' ἄρτι γέ μιν καλέσθαι,
ὦν περ ἄμερτο πάρος, νάμασι δενόμενον.

Nunc primum edidi e Cod. Vat. Græc. 1414, ff. 107v, 126r || Tit. in V f. 107v (ante Ῥοδούλφον deletit τοῦ Cod.): In V (f. 126r) tit. sic fertur *Εἰς τὸν ἐπὶ Βαλνεαρίᾳ παράδεισον* || 4 ῥαχίας scr.: ῥάχιας V (f. 126r): ῥάχιας V (f. 107v) || 5 ἀνάνοις scr.: ἀννάνοις V (ff. 107v, 126r) || 7 γέ μιν scr.: γε μὴν V (f. 107v): γεμὴν V (f. 126r) ||

**Εἰς Μάρκον Ἀντώνιον Κολούμαν
παραμυθία
ἐπὶ θανάτῳ κυνὸς θηρευτικοῦ**

Σπανίολον σκύλακα ξανθότριχα περδιοθήραν
κίρκων ὀξυπετῶν πρόδρομον ἰχνελάτην
Ἀγροτέρα σοι, Μάρκε, ἀγασσάμενη κατέπεφνε
μὴ καὶ ἐν ἀγροσύναις σὺ μόνος εὐχὸς ἔχῃς.

Edidi e Cod. Vat. Græc. 1414 (ff. 107r, 126v) || Tit. in V (f. 107r): *Μάρκῳ Ἀντονίῳ περὶ κυνὸς θηρευτικοῦ* V (f. 126v) || 4 μόνος εὐχὸς V (f. 126v): κλέος οἶος V (f. 107r) ||

Εἰς Ἰούλιον Κλώβιον

Εἰκόνας ἀρχετύπων νοεράς ἐνεμάξατο θυμῷ
Κλώβιος οὐρανόθεν δεῦρο κατερχόμενος,
ὦν γραφίδεσσ' εἶδωλα μιμούμενος εἵκελα πάντη
5 ὕλαις ἐκτὸς δείκνυσιν ἀμπλακίης·
ὥστε τῆς φύσεως τὰ πταίσματα τέχνη ἀνορθῶν
ἐνδिका τῆς φύσεως θῆκεν ὑπερθε τέχνην.
Γράφων δ' Ἀρχεάναςαν ἐπῆρατον αὐτόματος νῦν
τῆς φύσεως λείπεσθ' ὠμολόγησε τέχνην.

Nunc primum edidi e Cod. Vat. Græc. 1414, f. 121r ||

Ἀνεπίγραφον.**[Πίω Δ', ἄκρω ἀρχιερεῖ]**

- Μοῦσα φίλη, τίπτ' ἄνδρα μεγ' ἔξοχον οὔτι γεραίρεις,
καρπῶν κυδαλίμων κλεινὸν ἄνακτα Πῖον,
ἀρχιερεῖα Θεοῦ παναμύμονα, εὐσεβίης τε
ἡδὲ δικαιοσύνης γνώριμον ἐν προμάχοις ;
5 Πάντα μὲν οὐκ ἂν ἐγὼ μνησσομαι οἷσι κέκασται,
πολλῶν δ' ἰσοπαλὲς ἐν μόνον ἐξερέω,
ὅτι τροπαιοφόρων πατέρων γεροντῶς ἄφρονός τε
καὶ κράτος ἐκ προγόνων συνδιαδεξάμενος
τοῦτό οἱ οὐκ ἀγαπητὸν εἰσατο· εὐμαθὴν δὲ
10 πᾶσαν κτησάμενος, πᾶσιν ἔδειξε μόνος
ὁπόσον ἐκ σοφίης περιβάλλεται εὐγενίῃ φῶς,
ὥς τίμιος χρύσεια κράσπεδ' ἔχουσα λίθος.

Nunc primum edidi e Cod. Vat. Graec. 1414, f. 124r || Tit. corruptus *Eis* *Ραννούτιον Φαρνέσιον* || 3 primum οὐ τόσα μὲν τ' ἀρετῶν σεμνώματα τόσσα δ' ἀρ ὑμεῖς (et ex corr. τόσσα δὲ πᾶσαι) scr., deinde delevit et in marg. ἀρχιερεῖα θεοῦ παναμύμονα εὐσεβίης τε scripsit V || v. 1-4 iter scripsit infra epigr., cum notatione καὶ τὰ ἐξῆς ὡς ἄνω || 11 εὐγενίῃ φῶς scr.: εὐγενίῃ φῶς V ||

Εἰς Μιχαῆλον Σοφιανὸν

Ἑλλαδικῆς σοφίης Μιχαῆλος φωσφόρος ἀστήρ
φέγγος ἑὸν μετέδωκεν ἀπ' ἀντολῆς ἐπὶ δυσμᾶς.
Νῦν δέ γε παμβασιλεῖ φῶτων ἀπέδωκεν ἑὸν φῶς
κεῖθεν ἀποισόμενος δηναϊότερον καὶ ἄρειον.

Nunc primum edidi e codd. Ambros. Graec. N 156 sup. (f. 76r), N 234 sup. (f. 11r), Q 114 sup. (f. 24r) || Tit. Ματθαίου τοῦ δεβαρῆ εἰς μιχαῆλον σοφιανόν A : Τοῦ δὲ βαρῆ εἰς Σοφιανόν A¹ : Εἰς σοφιανόν A² || 4 ἄρειον scr : δηναϊότερον καὶ ἄρειον A : δηναϊοτερόν τε καὶ ἄρειον A¹, A² ||

Ἀνεπίγραφον**[Εἰς Βαρθολομαῖον Εὐστάχιον]**

Ἦν ξυνέθηκε φύσις ζῳόν, περικαλλὲς ἄγαλμα
ἐξ ἀνομοιομερῶν δαίδαλον ἁρμονίην
σώματος ἀνδρομέοιο, ὅου νέκυσ ἐς βραχὺ μίμνει,
τῇνδ' ἀναλυσάμενος νῦν κλυτὸς Εὐστάχιος

Nunc primum edidi e Cod. Vatic. Graec. 1414, f. 116r ||

- 5 σύστασιν ἐρμήνευσ' ἰνῶν, σαρκῶν τε καὶ ὀστέων,
χωρὶς ἕκαστα τιθεὶς γραπτὰ πῖναξι τύπων,
ὥστε δοκεῖν νέκνος νῦν ἐξ ἐνὸς ἔμπεδα πολλὰ
σώματα' ἀναπλάττειν δηθὰ βιωσόμενα.
Εἰ γοῦν σώματα πολλὰ τὰδ' ἐξ ἐνὸς οἶδ' ἀνεγείρειν,
10 καὶ ὀλιγοδρανέων ἔμπεδά που τελέσει.

Ἀνεπίγραφον

[Εἰς Ἱερώνυμον Σαῦλιον]

- Φοῖβε ἄναξ, Μοῦσαι τ' ἐραταὶ καὶ πότνι' Ἀθήνη,
ἐμμενέως δέξασθ' Ἱερώνυμον ἔξοχον ἄνδρα
Σαῦλιον, ὅφρα εὖ εἰδῇ ὅσον προφερέστεροι ἐστὲ
Ἑρμοῦ καὶ Παφίης, οἷσιν τὸ πρὶν ἐτέτραπτο,
5 ἐνφροσύνην ἄχολον, κῦδός τ' ἀμέγαρτον ὀπάξεν.
Ἀντὶ δ' ἐγὼ τούτων ὑμῖν καλὸν ὕμνον ἀείσω,
δῶρον ἀπασι θεοῖς κεχαρισμένον ἔξοχα δ' ὑμῖν.

Nunc primum edidi e Cod. Vat. Græc. 1414, f. 113r || 3 εἰδῇ scr.: εἰ-
δεῖ V || 4 ἀνέκειτο et supra lineam ἐτέτραπτο V ||

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ*

Ἀγιαποστολῆς Π., 401
Ἀντώνιος, ἐπίσκοπος Ἀτραβάτου, 399
Ἀρδίγγελλος Νικ., 393, 398
Γισκαφέριος Ἰλερμος (ἴδ. καὶ Giscafe-
rius Gul.), 392, 395 σημ., 398
Γρηγόριος Θεολόγος, 389, 395
Δεβαρῆς Ματθαῖος, 387 κξξ.
Δεβαρῆς Πέτρος, 387, 388, 389, 390,
391, 395, 397 σημ.
Διασσωρίνος Ἰάκ., 399, 401
Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, 387, 398
Εὐστάχιος Βαρθολ., 393, 409 (: ἐπί-
γραμμα εἰς —)
Giscaferius Gul. (ἴδ. Γισκαφέριος Ἰ-
λερμος), 391
Ἰούλιος Γ', πάπας, 388, 389, 390, 393,
397 σημ.

Καβαλκάντης Βαρθολ., 392, 407 (: ἐπί-
γραμμα εἰς —)
Καράφος Ἀντώνιος, 389, 395, 406 (: ἐπί-
γραμμα εἰς —)
Κερβίνος Μάρκελλος (ἴδ. καὶ Μάρκελ-
λος Β', πάπας), 395
Κλήμης Ζ', πάπας (ἴδ. καὶ Μέδικος Ἰού-
λιος), 393, 406 (: ἐπίγραμμα εἰς —)
Κλώβιος Ἰούλ., 393, 408 (: ἐπίγραμμα
εἰς —)
Κολούμνα Μάρκος - Ἀντώνιος, 389, 393,
408 (: ἐπίγραμμα εἰς —)
Κρεατσούλης Καλλ., 387 σημ.
Λάουρος Βικέντιος, 389, 406 (: ἐπίγραμ-
μα εἰς —)
Λάσκαρις Ἰάνος, 387
Λάσκαρις Κων., 401, 402

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τὰς σελίδας. Παραλείπονται τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων καὶ τίτλων ἄρθρων ἢ μελετῶν τῆς ἀναφερομένης ἐκάστοτε βιβλιογραφίας.

- Ἀῆστάρχος Μιχ. - Ἑρμ., 393 σημ., 402 σημ.
 Μανούτιος Π., 395 σημ.
 Μαργούνιος Μ., 401, 402
 Μάρκελλος Β', πάπας (ἴδ. καὶ Κερβίνος Μάρκελλος), 395 σημ.
 Μάρτελλος Βράκκ., 392
 Μέδικος Ἰούλιος (ἴδ. καὶ Κλήμης Ζ', πάπας), 393
 Μορῶνος Ἰωάννης (Μοrone, καρδινά-
 λιος), 390, 398
 Μόσχος Δημ., 401
 Μουσούρος Μ., 400 - 401
 Ξύστος Ε' πάπας (= Σίξτος Ε', πάπας)
 389 - 390
 Παλεόντιος Γαβριήλ, 389, 395
 Πίος Δ', πάπας, 389, 391 σημ., 393, 409
 (: ἐπίγραμμα εἰς —)
 Πῶλος (Πόλος) Ρηγινάλδος, 395, 399
 Ροδούλφος Νικόλ. (Ridolfi Nic.), 392, 394, 398, 407 - 408 (: ἐπιγράμματα εἰς —)
 Ρώβερος Ἰερώνυμος, 390, 391
 Σαύλιος Ἰερών., 393, 410 (: ἐπίγραμμα εἰς —)
 Σίξτος Ε', πάπας, 389 - 390
 Σοφιανὸς Μιχαήλ, 394, 398, 409 (: ἐπί-
 γραμμα εἰς —)
 Τίτιος, οἰκονόμος Φαρνεσίου, 394
 Φαρνέσιοι, 388, 395 σημ., 402
 Φαρνέσιος Ἀλέξανδρος, 387, 388, 395 σημ.,
 397 σημ., 404 (: ἐπίγραμμα εἰς —)
 Φαρνέσιος Ὁράτιος, 389, 393, 397 σημ.,
 398, 405 (: ἐπίγραμμα εἰς —)
 Φαρνέσιος Παῦλος, 388, 389, 394, 396
 σημ., 398
 Φαρνέσιος Ραυνούτιος, 388, 389, 391,
 393, 398, 404 (: ἐπίγραμμα εἰς —)
 Φαρνεσίου Ἰερωνύμη, 388
 Ursini Fulv., 392, 395 σημ., 398

ΦΑΙΔΩΝ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗΣ